

Asia: VN/23407/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Akava kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa.

Lausunnon pääkohdat:

- Akava vastustaa aikuiskoulutustuen ja vuorotteluvapaan lakkauttamista ja suhtautuu kriittisesti lakimuutosten valmistelun kiireiseen aikatauluun.
- Aikuiskoulutustuen käyttöä on mahdollista kehittää nykyisestä. Mahdollisen uuden tukimuodon tulee olla käytettävissä ennen vanhan lakkautumista.
- Aikuiskoulutustuen leikkauksella ei juurikaan ole säästövaikutuksia valtion budjettiin, sillä tuki on pääasiassa rahoitettu työntekijöiden ja työnantajien maksamilla työttömyysvakuutusmaksuilla.
- Aikuiskoulutustuen lakkauttamisesta lasketut hyödyt ovat lyhytnäköisiä ja puutteellisia. Niissä ei ole huomioitu riittävästi työssäjaksamiseen, työhyvinvointiin ja työurien pidentämiseen liittyviä seikkoja.
- Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen heikentää työvoiman saatavuutta monilla työvoimapula-aloilla sekä poistaa mahdollisuuksia työuran aikaiseen jatkuvaan oppimiseen.
- Vuorotteluvapaa on tärkeä työssäjaksamista ja työurien pidentymistä tukeva elementti.

Akava painottaa pääministeri Orpon hallitusohjelman tavoin, kuinka osaajapulaan vastaaminen ja jatkuvan oppimisen mahdollistaminen ovat eräitä aikamme keskeisiä haasteita. Nyt ehdotetut aikuiskoulutusetuuksien lakkautukset toimivat kuitenkin päinvastoin. Ne uhkaavat työntekijöiden mahdollisuuksia syventää ammattiosaamistaan, nostaa koulutustasoaan tai lisätä työhyvinvointiaan opiskelun avulla. Samalla ehdotetut leikkaukset osuvat voimakkaimmin jo työvoimapulasta kärsiville, matalapalkkaisille naisvaltaisille aloille, joissa tosiasialliset mahdollisuudet työnantajan kustantamaan jatkuvaan oppimiseen ovat jo lähtökohtaisesti heikommat.

Akava jakaa hallitusohjelmaan sisältyvän huolen julkisen talouden kestäväydestä ja hyvinvointiyhteiskunnan säilymisestä. Se kuitenkin korostaa, että aikuiskoulutustuki rahoitetaan tälläkin hetkellä valtaosin työntekijöiden ja työnantajien työttömyysvakuutusmaksuilla. Täten tuen lakkauttamisella ei juurikaan ole suoraa säästövaikutusta valtion budjettiin.

Aikuiskoulutustuki on tärkeä osa akavalaisia urapolkuja

Hallituksen esitysluonnoksesta ilmenee, että vuonna 2022 aikuiskoulutustukea maksettiin 30124 henkilölle. Tuensaajista naisia oli 76 prosenttia ja miehiä 24 prosenttia. Esille tuodaan myös, kuinka aikuiskoulutustuesta on muodostunut merkittävä osa erityisesti julkisen sektorin jatko- ja täydennyskoulutuksen urapolkuja. Lisäksi moni tuensaajista opiskelee kasvatustieteiden tai terveys- ja hyvinvointialojen koulutusta, ja tietyissä näiden alojen koulutusohjelmissä merkittävä osuus valmistuneista on saanut opintojensa aikana aikuiskoulutustukea. Akava huomauttaa, että aikuiskoulutustuen lakkauttaminen onkin myös suuri koulutuksellinen tasa-arvokysymys.

Akavan jäsenliitoilleen tekemän kyselyn (2023) perusteella aikuiskoulutustuen käytöllä on merkitystä monilla muillakin aloilla toimiville henkilöille. Esimerkiksi tekoälyn yleistymisen ja digitalisaation sekä tarve johtamisosaamiselle poikkileikkaavat niin julkista kuin yksityistä sektoria. Annetuista vastauksista käy ilmi, ettei kaikilla korkeakoulutetuillakaan ole taloudellisia mahdollisuuksia osaamisen kehittämiseen, alanvaihtoon tai työhyvinvoinnin ylläpitämiseen opiskelun avulla, jolloin aikuiskoulutustuesta on muodostunut tärkeä elementti akavalaisilla urapoluilla. Vastauksissa näkyy tarve yhtäältä osaamistason nostoon, mutta toisaalta oman asiantuntijuuden horisontaaliseen syventämiseen ja lakisääteisiin pätevyysvaatimukseen vastaamiseen, mikä ei tule riittävästi esille hallituksen esitysluonnoksessa.

Myöskään lakiluonnoksen perusteluissa esitetty vertailu opintojen mahdollistumiseen opintotuen avulla ei ole validi, sillä opintotuen ja aikuiskoulutustuen saajat ovat elämäntilanteiltaan, työsuhteiltaan ja tukien myöntämisehdoiltaan hyvin erilaisessa asemassa.

Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen uhkaa työvoiman saatavuutta

Työmarkkinoiden muutoksesta ja osaamistason kasvun pysähtymisestä johtuen Suomi tulee tarvitsemaan yhä enemmän korkeakoulutettua ja osaavaa työvoimaa. Tässä kansainvälisen työvoiman saatavuus ja kotimaisen työvoiman kouluttaminen ovat keskeisiä tekijöitä. Aikuiskoulutustuki on mahdollistanut työuran aikaisen jatkuvan oppimisen ja onnistunut nostamaan suomalaisten koulutustasoa, sillä valtaosa tuen saajista on ollut muita kuin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita.

Aikuiskoulutustuki on ollut myös sosiaalista oikeudenmukaisuutta edistävä tukimuoto, sillä se on kohdistunut voimakkaasti matala- ja keskipalkkaisille aloille, jotka kärsivät akuutista osaajapulasta, kuten sote-alalle. Tätä työvoimapulaa aikuiskoulutustuen lakkauttaminen syventää entisestään; kuntien eläkevakuutusyhtiö Kevan vuonna 2023 tekemän laskelman mukaan sote-alan osaajapula on pahentunut merkittävästi viimeisen kahden vuoden aikana ja ennusteiden mukaan kehitys tulee kiihtymään lähivuosina. Myöskään hallituksen esitysluonnoksen arviot aikuiskoulutustuen lakkauttamisen vaikutuksista sote-alaa koskevaan hakukäyttämiseen, hakijamäärien tuntuvaan laskuun viime vuosina, alueelliseen koulutuksen hakeutumiseen tai pätevyysvaatimusten muuttumisiin eivät tule huomioiduiksi lakiluonnoksessa. Kaiken kaikkiaan niin vaikutukset osaavan työvoiman saatavuudelle, kansallisten osaamistavoitteiden saavuttamiselle ja tuottavuuden kasvuille jäävät nyt arvioimatta.

Aikuiskoulutusetuuksien merkitystä työhyvinvoinnille ja työssä jaksamiselle ei ole huomioitu riittävästi

Työllisyysrahaston selvityksen ”Asiakkaan ääni – aikuiskoulutustuen koettu vaikuttavuus” (2023) mukaan jopa 58 prosenttia vastaajista oli hakeutunut opiskelemaan aiempien työtehtävien kuormittavuuden vuoksi ja 66 prosenttia vastaajista koki, että opintovapaa vaikutti työssä jaksamiseen merkittävän positiivisesti opintojen jälkeen. Monille uudelleen kouluttautuminen oli parantanut merkittävästi työssä jaksamista.

Akavan mukaan hallituksen esitysluonnoksessa ei tästä huolimatta huomioida riittävästi aikuiskoulutusetuuksien lakkauttamisen vaikutuksia työhyvinvoinnille, työssä jaksamiselle ja tätä kautta työurien pidentymiselle. Sen sijaan aikuiskoulutustuen lakkauttamisen perustelu tuntuu olevan lyhytnäköisesti vain työllisyysasteen kasvattaminen, mutta samalla unohdetaan työhyvinvoinnin ja työurien merkitys. Päätös aikuiskoulutustuen lakkauttamisesta kasvattaakin pahimmassa tapauksessa työhönsä tyytymättömien ja uupuneiden määrää.

Päätöksellä on inhimillisten vaikutusten lisäksi kansantaloudellista merkitystä. Työkyvyttömyys maksaa useita miljardeja vuosittain yhteiskunnalle. Esimerkiksi vuonna 2022 työkyvyttömyyseläkkeiden menot olivat Eläketurvakeskuksen mukaan kaiken kaikkiaan 2,4 miljardia euroa. Työkyvyttömyyseläkkeen saajat ovat lisäksi aiempaa nuorempia. Alle 35-vuotiaiden mielenterveysyistä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrä on lähes kaksinkertaistunut 2000-luvun aikana.

Vuorotteluvapaa on tehokas työvoimatoimi

Akava vastustaa vuorotteluvapaajärjestelmän poistamista. Se näkee, että mahdollisuus vuorotteluvapaaseen edistää vuorottelijan työssäjaksamista erityisesti työuran loppupuolella. Lain perusteluissa käytetty tutkimustieto on ollut vanhaa, eikä siinä ole huomioitu tilanteita, joissa ilman vuorotteluvapaata olisi ajauduttu sairauspoissaoloihin tai muihin työkyvyttömyyden varalta oleviin järjestelmiin. Lisäksi Akava nostaa esille vuorottelusijaisuudet erinomaisena työllistymiskeinona, jota tukee myös TEM:n analyysi (107/2021).

Toteutuessaan vuorotteluvapaajärjestelmän poistuminen osuu enimmäkseen järjestelmää hyödyntäviin naisiin. Vuorotteluvapaa on ainoa ei-syyperusteinen järjestelmä pitää ennalta määritelty tauko työelämässä. On myös huomattava, että vuorotteluvapaa edellyttää aina sopimista työnantajan ja työntekijän välillä, joten kyseessä ei ole subjektiivinen oikeus.

Nykyisiä tukimuotoja tulee kehittää, ei lakkauttaa

Aikuiskoulutusetuusjärjestelmien lakkauttamisten sijaan Akava ehdottaa niiden kehittämistä. Mahdollisten uusien tukimuotojen tulee kuitenkin olla käytettävissä ennen vanhojen lakkautumista.

Akava näkee, että aikuiskoulutustuen kehittämisessä on mahdollista kohdistaa tukea entisestään sitä eniten tarvitseville, työvoimapula-aloille ja edistää työn ohessa tehtävää opiskelua. Se pitää tuen hallinnointia Työllisyysrahaston kautta edelleen järkevimpänä tapana. Vastaavanlainen kehittämislinja on esitetty myös hallituksen esitysluonnoksen vaihtoehtoisissa kehittämistavoissa luvussa 5.1., mutta aikataulusyistä tai poliittisesta haluttomuudesta johtuen sitä ei olla arvioitu lakivalmistelun yhteydessä. Myös vuorotteluvapaan osalta on samassa yhteydessä esitetty huomiotta jäänyt kehittämismalli.

Akava osoittaa kriittisyytensä lain kiireistä valmisteluaikataulua ja lomakauteen sijoittuvaa lausuntoaikaa kohtaan. Lopuksi se toteaa, kuinka aikuiskoulutustuen lakkauttaminen on myös periaatteellisella tasolla vastoin hallitusohjelman henkeä koulutuksen erityissuojelusta ja jatkuvan oppimisen edistämisestä. Osaamisen ja koulutustason nostamiseen tarvitaan kaikki toimet, jos Suomi haluaa edelleen pysyä sivistysvaltiona ja koulutuksen kärkimaana myös aikuisten osalta.

Sahamies Miika
Akava ry